Personnamn på västgötska runstenar 4.
Två otolkade runföljder på Högstenen (Vg 183)

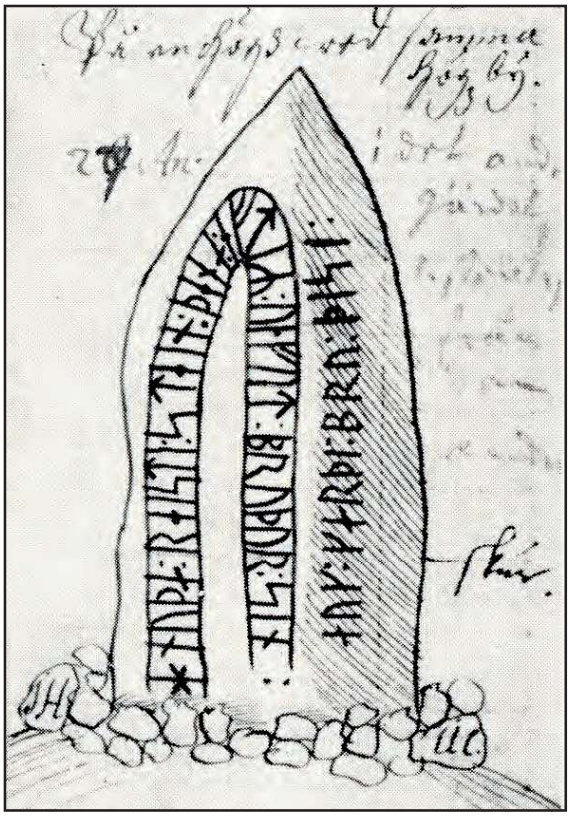

Den halvannan meter höga runstenen Vg 183 har en gång stått på en upphöjning vid byn Hög i Norra Åsarps socken, Redvägs hd, Falköpings kommun. Där lästes och avtecknades den år 1687 av Ulf Christofersson och sedan dess har ingen kunnat lämna några egentliga upplysningar om monumentet, förutom att det hundra år senare ska ha murats in i en bakugn. Efter att denna revs 1943 hittades dock inga bitar av runstenen. Vi är därför helt beroende av Christoferssons teckning när det gäller kunskapen om detta minnesmärke och dess inskrift. Det medför en viss risk eftersom Christofersson och hans samtida kollegor inte alltid läste rätt. Men man tager vad man haver – ett uttryck som brukar tillskrivas Cajsa Warg –, och i detta fall har vi originalteckningen bevarad till det publicerade träsnittet. De är samstämmiga, vilket inte alltid är fallet, och Elisabeth Svärdström skriver i Västergötlands runinskrifter (s. 328) att ”Runorna tyckas ha varit fullt läsliga.”

Svärdström läser, tolkar och översätter runtexten (s. 329) på följande sätt:

hnuþa : reisti : stein : þena : eftiʀ : uefut : bruþur : sin : auk : karþi : bru : þisi :

hnuþa *resti sten þenna æftiʀ* **uefut**, *broður sinn*, *ok gærði bro þessi*.

”**hnuþa** reste denna sten efter **uefut**, sin broder, och gjorde denna bro.”

Både namnet på stenresaren och hans ihågkomne broder lämnas således otolkade. Svärdström har ändå vissa funderingar runt deras tydning men kommer inte fram till något definitivt. Ett förslag av Hugo Jungner prövas om det kunde vara fråga om samma resare, **sluta**, som på den närbelägna runstenen Vg 182 vilken märkligt nog också nämner ett brobygge. Det skulle då dock behöva vara frågan om en allvarlig felläsning av Vg 183 vilket det inte finns någon anledning att förutsätta.

Svärdström prövar sedan tanken på en något mindre omfattande felläsning av **f** som **þ** men stannar ändå för **hnuþa**. Om denna runföljd skriver hon att den ”icke motsvarar något tidigare känt namn” och fortsätter: ”Teoretiskt sett är det emellertid icke heller alldeles uteslutet, att **hnuþa** äger samband med f[orn]isl[ändskans] *hnoða* f. ’nystan’, välbelagt i nyno[rska] dialekter, ehuru det icke finns något exempel på att ordet brukats som personnamn.” Svärdström väljer att inte ge någon definitiv tolkning.

En genomgående tendens i Västergötlands runinskrifter och andra volymer av verket Sveriges runinskrifter är att utgivarna helst vill kunna ansluta till tidigare kända namn i de skriftliga källorna från fornnordisk tid. Därmed förhindrar man dock upptäckten av nya, inte tidigare belagda namn. I detta fall skulle ett mansnamn *Hnoða* ändå smälta rätt väl in i det nordiska namnförrådet. Elof Hellquist menar (s. 712) att ordet haft en grundbetydelse ’boll, kula’ eller dylikt och Stefan Jacobsson jämför (s. 97) med liknande namn som fornvästnordiska *Bolli* och *Kúla*.

Jacobsson för (s. 116) också fram ett annat, i mitt tycke bättre tolkningsförslag, närmare bestämt *Hnoða*, nusvenskans tämligen ovanliga verb *nåda* ’nita, stuka och slå in’, besläktat med isländskans *hnjoða* ’slå, hamra’. Jag nämnde denna tolkning i mitt senaste bidrag i serien och pekade på några liktydiga namn. *Hnoða* ansluter också väl till namn som runsvenskans *Banki* av *banka* ’bulta, slå’ och isländskans *Sleggia* ’slägga’. *Hnoða* skulle betyda ’den som slår eller hamrar’ och låter som något i stil med *Bambam* i den tecknade TV-serien Familjen Flinta.

Går det att komma tillrätta även med **uefut**? Svärdström skriver:

> I det nordiska namnförrådet från denna tid finns icke heller något direkt mot runföljden **uefut** (ack.) svarande namn. En namnbildning *Væfotr* är kanske, ehuru mindre sannolik, icke alldeles otänkbar, då båda namnleden äro kända. Den senare förekommer som binamn och dessutom som självständigt dopnamn, t.ex. den kände uppländske runristaren *Fotr*. Ofta har namnet dock en karakteriserande förled. Sådana sammansättningar äro vanliga som binamn, t.ex. Þórólfr bægifótr. Men runorna kunna naturligtvis också vara fellästa och namnet missuppfattat av tecknaren. Denne kan ha läst exempelvis **f** i stället för **m** (*Væmund*), **u** i stället för **as** (*Væfast*).

Återigen är det bristen på tidigare belägg på det diskuterade namnet som besvärar Svärdström. Vad som också är typiskt för behandlingen av försvunna runsteninskrifter är att en utgivare spekulerar om felristningar, alltid en äventyrlig metod. Istället bör man ta fasta på hennes tolkningsförsök *Væfotr*. Det skulle vara en sammansättning med *ve/vä* ’olycka’ och dylikt. Namnet skulle då kunna betyda ’eländesfot’ om en person med en dålig fot eller ett dåligt ben. Þórólfr bægifótr som Svärdström nämner hade en hindersam, besvärlig eller vansklig fot. Han skulle då helt enkelt varit halt. Men någon jämförbar sammansättning med *ve* i betydelsen ’elände’ står inte att finna.

I stället bör vi utgå från att mannamnet *Fotr* är belagt inte bara i Uppland som Svärdström skriver, utan också i Västergötland. Runstenen Vg 59 vid Norra Härene gamla kyrka reses nämligen efter fadern Fot, skrivet **fut**. Då kan vi tolka **ue** som isländskans *vé* n. ’helig plats’, svenskans *vi* och med en sydlig och västlig variantform *ve/vä* (SOL s. 359).

I namn sammansatta med *Ve-* ingår dock inte kroppsdelar. I stället bör **uefut** tolkas som *Ve-Fotr* ’Vi-Fot’, den man med namnet *Fotr* som hade något att göra med en helig plats. En parallell utgör namnet på norrmannen Geirr i Sogn. Han kallades *Vé-Geirr* eftersom han var en stor blotman (Lind sp. 1079). I runsvenskan har vi *Oðin-Disa* i Västmanland: kvinnan Disa som är förknippad med guden Oden på något sätt, kanske som aktiv i hans kult. Och på den östgörtska Oklundahällen omnämns kanske en Vi-Finn som passande nog har sökt asyl i ett vi.

Vi-Fot kan också ha en anknytning till grannsocknen Kinneved, äldst skrivet *Kindewe*. Namnet, som betyder 'Frökindsbornas heliga plats', betecknar först själva kyrkbyn som bara ligger en knapp halvmil nordväst om Hög (SOL s. 176).

Man bör uppmärksamma att Vg 189 inte är korsmärkt och inte innehåller någon kristen bön, vilket annars är fallet för många västgötska runmonument. Vi kan därför mycket väl ha att göra med en hednisk familj där Vi-Fot haft en uppgift på den heliga kultplatsen, kanske som blotman. Att också hedniska västgötar reste runstenar framgår klart av Velandastenen (Vg 150) i Tollhättans kommun som avslutas "Tor vige (stenen el. runorna)."

Litteratur

Hellquist, Elof, 1980: Svensk etymologisk ordbok. 3 uppl. Lund.

Jacobsson, Stefan. 2004. Runnordiska *Sturla*-namn: Mansnamn på *-a* i vikinga- och medeltidens nordiska runinskrifter. C/D-uppsats i nordiska språk. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-265509

Lind, E. H., 1905–15: Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden. Uppsala–Leipzig.

SOL = Svenskt ortnamnslexikon. 2 rev. utg. Red. Mats Wahlberg. 2016. Uppsala.

Västergötlands runinskrifter. Utg. av Hugo Jungner och Elisabeth Svärdström. 1940–1970. Stockholm. (Sveriges runinskrifter 5.) S. 328–29.

Henrik Williams

Föreningen för
Västgötalitteratur

Meddelande År 2024 NR 4 2024-12-10

Ristade en sjörövare Torsöstenen?

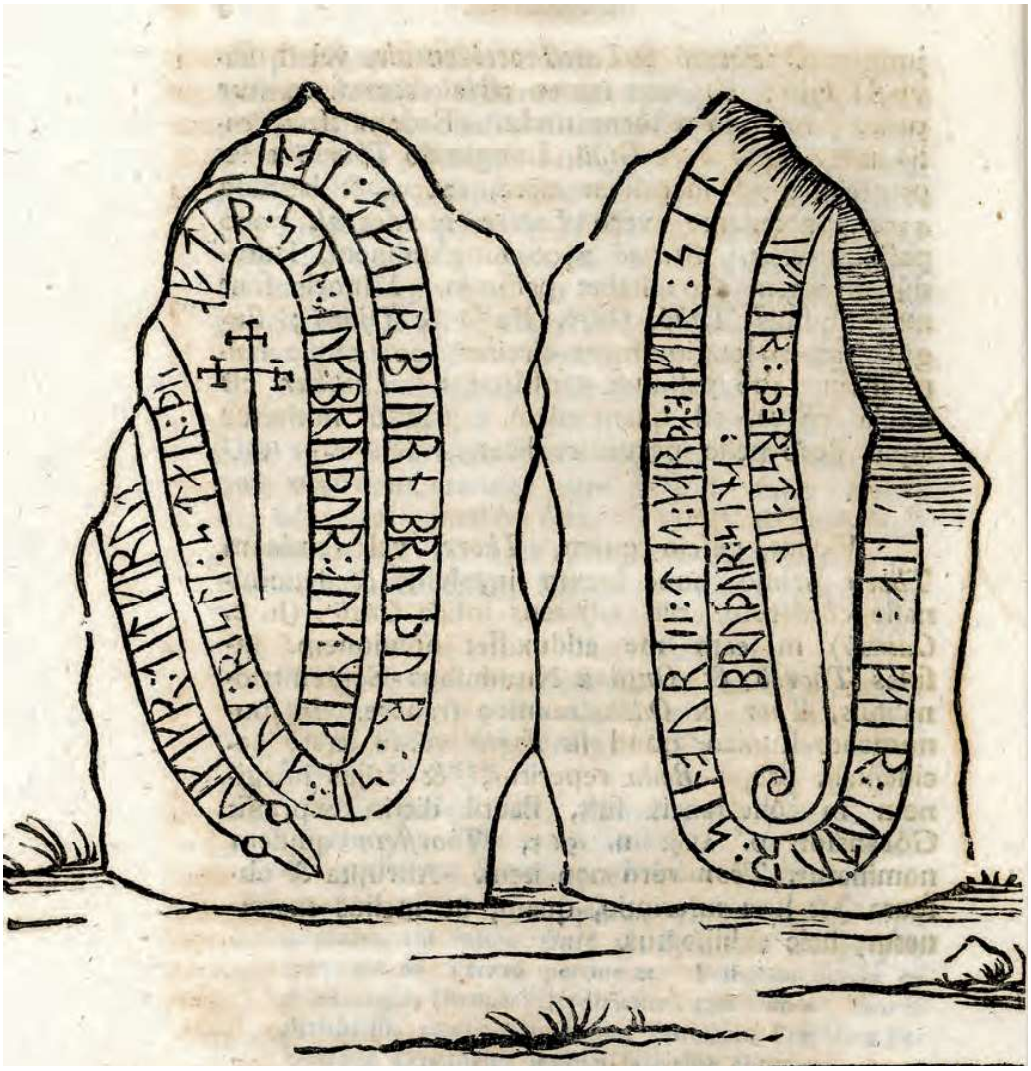

Den äldsta dissertationen rörande Västergötland trycktes 1699 och handlar om Kinnekulle. Den yngsta är tryckt 1806 och är en topografisk avhandling om ön och socknen Torsö. Totalt är 23 västgötska topografiska dissertationer utgivna.

Torsöbeskrivningen är författad av Bengt Johan Bredberg. Han var född 1780 i Stenstorp. Efter studier i Skara blev han student i Uppsala 1801, i Lund 1804, vice kollega i Mariestad 1805 varefter han återvände till Lund och disputerade samma år *pro gradu* på avhandlingen om Torsö. Han blev slutligen kyrkoherde i Lyrestad 1831, prost 1838 och avled 1859.

Dissertationen innehåller ett träsnitt med fram och baksidan av en numera försvunnen runsten. Bredberg översätter runtexten med följande:

> Sjörövaren (eller kanske egennamnet *Vikar*) lät detta inristas … till minne av Björn, sin broder, och reste denna sten … till minne av sin son, sin broder och mig. Han helgade också minnet av sin stamfader Jote … och han gjorde detta … för att vårda sig om minnet av sin broder Thorstein.

Den latinska dissertationen över Torsö utgavs av Föreningen för Västgötalitteratur 1994 i översättning av professor Sven Blomgren.